

A Géza női, avagy az ember, aki hetvenévesen vált költővé

Ebner Béla születésnapjára beszélgetés Bereményi Gézával

A hetvenedik születésnapját ünneplő Bereményi Géza volt Eger vendége abból az alkalomból, hogy Udvaros Dorottya lemezbemutató koncertet adott a Gárdonyi Géza Színházban, ahol természetesen Bereményi szövegekre íródott dalok szóltak meg. A koncert előtt pedig az író találkozhatott egri olvasóival is a Forrás Gyermek és Ifjúsági Házban az Egri Kulturális és Művészeti Központ jóvoltából. A találkozó előtt volt alkalmunk szót váltani a Kossuth-díjas alkotóval, akit nehéz besorolni, mely műfajban is hozta létre a legmaradandóbbat. Prózaíró, dalszerzőt, drámaíró, filmforgatókönyv-író, filmrendező, esetleg költőt tisztelhetünk-e benne...?

– **Mi sem jellemzőbb a mai magyar költészetre, mint az, hogy a legsikeresebb, leginkább ismert költő egy prózaíró: a Bereményi.... Mondta mindezt a neves, akkor még igen fiatal irodalomtörténész, Tarján Tamás talán 1979-ben vagy 80-ban, egy, a magyar líráról folyó beszélgetés alkalmából. Most, bő három és fél évtized múltán elmondhatjuk, hogy igazolást nyert ez a tézis? Megjelent ugyanis *Versek* című kötete, mely azt tartalmazza, amit a címe ígér...**

– Igen, költő lettem. A múltkoriban egy taxiba kellett ülnöm, s a taxis megkérdezte, hogy milyen ügyben megyek oda, ahová éppen tartottunk, s mondtam, egy könyv ügyében. Kérdezte, maga írta, mondtam: igen. S milyen könyv, érdeklődött. Versek, válaszoltam, mire úgy nézett rám, mint valami elmebajosra, s kijelentette: szóval maga költő!? Ekkor olyan büszke lettem. Szóval most már végérvényesen költő is lettem... Több műfajú vagyok, s most a költők sorába is beléptem. Ráadásul befogadtak.

– **Eddig nem tartozott ehhez a csapathoz?**

– Mind ez ideig dalszövegírónak, afféle gyanús alaknak minősültem.

– **Gyanús alakon kívül Ön minnek tartja magát?**

– Író vagyok, aki különböző műfajokban ír, sőt amit ír, azt olykor színházban vagy filmen meg is rendezi. Irodalommal kezdtem, s most ugyanoda térek vissza. Időről időre megírok egy-egy könyvet, s olyankor mindig visszafogadnak az írók maguk közé, hiába teszek mindenféle vargabetűket közben. Ennek a sok műfajúságnak – ha jól összeszámolom, öt műfajban dolgozom rendszeresen – van egy hátulütője. Mégpedig az, hogy igazából sehova sem tartozik az ember. Filmlexiko-

nokban nem szerepelek, pedig rengeteg filmet írtam, rendeztem. Nem számítok filmesnek. Színházban is sokat dolgozom, igazándiból a Thália Színház igazgatója is vagyok, mégsem tartozom a színházi szakmához. Lehet persze, hogy minderről én tehetek: nem járok gyűlésekre meg nem írok petíciókat. Talán az irodalom az, ahol továbbra is otthon vagyok, s ahová tartozom. A Magvető kiadóval igen jó kapcsolatom támadt, ahol várják az új regényemet.

– **Szóval készül az új regény... Lehet már tudni a címét?**

– Önéletírás – ez lesz a címe. Azért választottam ezt, mert ez ige is lehet és főnév is. S valóban, az írásnak a folyamatát is bele szeretném írni.

– **De Ön azért – lássuk be – eddig is önéletírt...**

– Igen, egy barátom is kérdezte, hogy min dolgozok, s amikor mondtam az Önéletírást, azt kérdezte: Miért, eddig nem azt csináltad...? Valóban, azt hiszem minden könyvemben benne van ez: szó van egy íróról, vagy ilyesmi. Ráadásul roppant érdekes dolog, izgalmas műfaj az önéletírás. Sokan írtak már ilyet, de nagyon nehéz, mert nem könnyű a megfelelő távolságot, a könnyedséget megtalálni. Olyan ez, mintha az ember a sebeit elvakarná. A konfliktusokat keresi az ember az életében, hisz azok tanulságosak. Szóval egyes szám harmadik személyben könnyebb írni.

– **Ez azért ma divat is. A mai magyar prózaírók egyre többször nyúlnak az önéletrajz műfajához.**

– Igen, de ha megnézzük a régieket, akkor is találkozunk bőven ezzel a műfajjal. Éppen ennek a könyvnek kapcsán végiggondoltam, végignéztem a világirodalom önéletírásait Szent Ágostontól, Augustinustól kezdve, s azt kell látni, hogy nagyon érdekes sorba rendeződnek. Azt kell látnunk, hogy az önéletírásnak a fő szempontját az dönti el, kinek vagy miért írja az ember. Az előbb említett Augustinus az Istenhez írja személyesen. Így is kezd: Uram, bűnös vagyok... Tehát isteni szempontból nézi önmagát. De rengetegféle önéletírás létezik, amelyek közül én Stendhalét szeretem talán legjobban. Ő például önmaga után kezdett nyomozni. Le is írja: Azért írom meg önéletrajzomat, mert meg akarom tudni, milyen ember voltam, szerencsés vagy szerencsétlen, jó vagy rossz, mert nem tudom magamról, s talán ez az önéletírás segít, hogy kiderítsem. De izgalmas például Rousseau is, aki a legteljesebb őszinteségre törekszik önéletírásában. Olyan ez, mintha a polgáremberek tisztességtudó bírósága előtt vallana.

– **Az Ön nyomozása a Bereményi Géza nevű személy élete ügyében hogyan áll?**

– Egy dolog már kiderült. Nagy szerepet kapnak azok az emberek, akik szerepeltek az életemben. Szeretném kideríteni, hogy a koromnak az emberei milyenek voltak, s miért voltak olyanok. Most már szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy az évtizedek változásaihoz kezdek érteni. Az évtizedeknek ugyanis valóban

különböző színe van, s nagyon érdekes, ahogy rakódnak egymásra. S ha már átéltem ezen évtizedekből hetet, akkor talán azt is elég lenne leírni, merre és hol fordultam meg, sokféle társadalmi rétegben, családban, világban – végigjártam Magyarországot különféle életformákban. Elég lehetne leírni, hogyan változtak a korok, s mi a változatlan bennük. De még nem fejeztem be sem a nyomozást, sem a könyvet, így nem tudom egyelőre, hová fajul...

– **Korábban említette a filmcsinálást. A forgatókönyvírás az külön szakma?**

– Ha valaki jó prózaíró, az majdnem biztos, hogy nem jó forgatókönyvíró. Egy jó forgatókönyvíró pedig nem garancia arra, hogy jó író is az illető, sőt, vélhetően nem az. Egészen más gondolkodásmódot igényel a kettő.

– **Hogyan sikerül a kettőt összeegyeztetnie?**

– Többfelé tudok szakadni, egy másik emberré tudok változni. Hosszú idő után a tapasztalataimat nagyon egyszerűen le tudtam fektetni: három elbeszélő, történetmesélő műfajjal foglalkozom. Az epikával, a drámaírással és a filmmel. Mindháromat csak úgy lehet működtetni, ha konfliktusokat sorjáztat az ember. S e három műfaj a konfliktusok fajtájában különbözik egymástól. A film külső konfliktusokkal dolgozik: ne mondja, mutassa! – ez a film jelszava. A dráma személyes konfliktusokkal dolgozik, míg az epika belső konfliktusokkal operál.

– **Apropó film. Lesz-e új mozi?**

– Egyelőre egy saját színdarabot, a *Shakespeare királynője* címűt írom át, melyben majd Udvaros Dorottya és Rátóti Zoltán játssza a főszerepeket. És készül az *Önéletírás*. Ez most egyelőre éppen elég. Filmterv azért mindig van, de most személyes és belső konfliktusokkal dolgozom...

– **Visszatérve beszélgetésünk elejére, a versekhez, okozott-e Önnek meglepetést így, kötetbe rendezve ez a sok szöveg vagy most már nevezük nevén: vers.**

– Amikor Can Togay barátom felvetette az ötletet, hogy nyilvánítsam versekké ezeket a dalszövegeket, akkor ezen igencsak elgondolkodtam, s megkérdeztem a Magvetőt, van-e kedvük ehhez – mivel ez a hetvenedik születésnapom előtt volt, s ők könyvéhségben voltak irántam – kapva kaptak az alkalmon. Rögtön eldöntöttem, hogy öt téma köré csoportosítom a verseimet – melyek közt nemcsak dalszövegek vannak, hanem valódi versek, melyeket csak úgy magamnak írtam. S ez a csoportosítás igazi élvezet volt, mert kiderült, a cikluscímek valósággal felfalták a verseket. Abban meg nincs semmiféle erőszak, hogy dalszövegeket verssé nyilvánítunk, hisz gondoljunk csak Arany Jánosra, aki tamburán kísérte verseit, s a *Walesi bárdokat* is egy ismert dallamra írta. De ott van Balassi, aki minden szövegét ismert dallamokra írta, s ma az első magyar nyelven alkotó költőként tartjuk számon. Tehát én sem szorulok ebben hátra, hogy dalszövegeket írtam, melyekről kiderült, hogy szuverén versek.

– **Olvasóként körülbelül három verset kell elolvasni, mire elülnek az ember fejében a dalok, s marad a tiszta szöveg. Ön el tud vonatkoztatni a dallamoktól, amik a versekhez kapcsolódtak?**

– Nekem már nem szólal meg mögötte a dal, s szeretném, hogyha az olvasók is hozzászoknának, hogy önálló versként olvassák őket. Ráadásul hiába rajongó, Cseh Tamás-rajongó valaki, ennek a kötetnek a háromnegyed része ismeretlen a számára, tehát új élményt kell, hogy jelentsen. Természetesen voltak aggodalmain, hogy fognak-e működni önállóan, de a ciklusokba rendezett verseket olvasva megnyugodtam, hogy sikerült valódi verseskötetet összerakni. Ráadásul egy negyvenéves terhet is ledobtam magamról. Mert afféle szerzői problémák voltak Cseh Tamás és közöttem, mert mindenki úgy gondolta, hogy aki énekl, az írta is a dalokat. S bármennyire is szeretem Tamást, azt azért meg kell mondjam, hogy nem nagyon vitatkozott velük...

– **Ahogy azt Tamás a Beszélgetőkönyvben mondja a dalokban szereplő lányokról, asszonyokról: Ezek a Géza női... E szövegek is „a Géza női”. De kicsit vissza a szerkesztéshez: komoly gyakorlata volt már ebben, hisz az összes Cseh Tamás-lemez összeállítása az Ön keze nyomát viseli.**

– Tamásnak nem volt, nem lehetett meg a kellő távolság, a kellő rálátása a dalokra. Hisz ő énekelte, élte őket. De nagyon szerencsés volt a mi találkozásunk nem csak az ő számára, de az én számomra is. Ahogy egy barátom mondta, amikor először meghallotta Tamás előadásában néhány szövegemet, hogy mennyire szerencse fia vagyok, mert van valaki, aki ilyen hittel képes előadni a dalszövegeimet. S rá kellett jönnöm, mennyire igaza volt. Ráadásul Tamás az egész életét beleadta. Én rengeteg dolgot csináltam mellette, de neki ez jelentette az életet.

– **Az mitől van, hogyan találja meg ezt a formát, ahogy egy-egy dalszövegben egész történeteket mesél el, mintha novellát olvasna az ember.**

– Nagyon egyszerű: prózáíró vagyok, novellistaként gondolkodom, de nem is példa nélküli ez, gondoljon csak a ballada műfajára. Az éppen ez, amit én dalszövegírásban csinállok. De hogy hogyan alakult ez ilyenné, arra nem tudok válaszolni. Weöres Sándornak van egy érdekes megjegyzése *A vers születése* című doktori disszertációjában. Ott ő azt írja, hogy először a vers ritmusa van meg. Még nem tudja, mi lesz a témája, a tartalma, de a ritmusát, mint zenéjét már hallja a megszületendő versnek. De vannak költők, akik járásuk ritmusára írják a versüket, vagy gondoljunk a sámánra, aki csak dobol, dobol, dobol, s egyszer csak megszólal... Így vagyok én is ezzel valahogy. Dobol, dobol, dobol bennem a dal, aztán megszólal.